

ملیحه اصغری

دانشجوی دکتری دانشکده علوم تربیتی
و روان‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی

چکیده

این مقاله به بررسی عوامل مؤثر بر رونق تولید در حوزه مدیریت و تجهیزات شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کار دانش در آموزش و پرورش شهرستان تبریز پرداخته است. تحقیق با روش تلفیقی (کیفی و کمی) انجام شد. در بخش کمی از روش توصیفی و در بخش کیفی از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده شد. هنرآموزان شاغل در آموزش و پرورش تبریز که تعداد آن‌ها ۱۰۲۸ نفر بود، جامعه تحقیق کیفی و هنرجویان هنرستان‌های تبریز به‌عنوان جامعه پژوهش کمی انتخاب شدند که تعداد آن‌ها ۱۴۴۶۴ نفر بودند. با ۲۰ نفر از خبرگان به‌عنوان نمونه در دسترس بخش کیفی مصاحبه شد. جامعه نمونه روش هنرجویان شامل ۳۷۰ نفر بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای هدفمند سهمیه‌ای انتخاب شدند.

ابزار پژوهش پرسش‌نامه‌ای ۱۷ سؤالی بود که روایی محتوایی آن مثبت ارزیابی شد و پایایی آن با آلفای کرونباخ ۰/۸۲ محاسبه به دست آمد. بررسی مصاحبه‌های گروه خبرگان، شش مؤلفه اساسی را به‌عنوان آسیب‌های تمام شاخه‌ها مطرح کرد. داده‌های کمی با روش آمار توصیفی و استنباطی و با استفاده از «نرم‌افزار spss» مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج نشان دادند، کمترین برخورداری مؤثر بر رونق تولید از نظر هنرجویان در گسترش شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کار دانش مربوط به مؤلفه «تجهیزات کارگاهی» است. همچنین نتیجه «آزمون ضرب هم‌بستگی پیرسون» در جامعه هنرجویان نشان داد حدود ۹۰ درصد از آسیب‌های شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کار دانش مؤثر بر رونق تولید، وابسته به روش‌های مدیریتی بوده‌اند.

عوامل مؤثر

بر رونق تولید

در شاخه‌های

فنی و حرفه‌ای

و کار دانش

آموزش و پرورش

مقدمه

ثروت واقعی یک ملت نه به سرمایه فیزیکی آن، بلکه به توانایی مردمی بستگی دارد که بتوانند از آنچه برای آن‌ها فراهم است، حداکثر استفاده را ببرند [Harbison, 1967]. از این رو کشورهای صنعتی و نیز کشورهای در حال رشد، برای تسریع هر چه بیشتر حرکت خود در جهت توسعه اجتماعی-اقتصادی، در صدد بهره‌برداری بهتر و اقتصادی‌تر از منبع مهم تولید خود، یعنی نیروی انسانی هستند. برنامه‌ریزی آموزشی در دهه ۱۹۶۰ برای زمینه‌سازی رشد اقتصادی توسعه بی‌سابقه‌ای یافت. از آن زمان برنامه‌ریزان آموزشی، مانند یک راهبر ارکستر، همه کوشش خود را به گسترش نظام‌های آموزشی، با هدف دو گانه جهانی سازی آموزش و پرورش و ارائه اقتصادی ملی با نیروی انسانی واجد شرایط، اختصاص داده‌اند [Haffal & caiflods, 1995].

«آموزش‌های فنی و حرفه‌ای»^۱ به دلیل توأم کردن آموزش‌های نظری و عملی، از توانایی زیادی برای تشکیل سرمایه انسانی و تربیت کارگر دانشمند^۲ برخوردار هستند. انسان هم عامل آفرینندگی و توسعه و هم هدف توسعه است. انسان را باید توسعه داد و شرایط شکوفایی او را فراهم آورد تا نقش آفرینندگی خود را ایفا کند. بدون شک برای ایجاد مهارت در نیروی انسانی که از نیازهای توسعه و ارتقای کیفیت فناوری در جامعه است، باید به آموزش فنی و حرفه‌ای و کاردانش اهمیت داد و برای فراهم‌سازی امکانات اجرای آن‌ها اولییتی خاص قائل شد. توجه به اصلاح نظام آموزشی فنی و حرفه‌ای، به‌عنوان ابزار مهمی برای تربیت و افزایش کارایی و بهره‌وری نیروهای انسانی، به منظور زمینه‌سازی اصلاحات و توسعه اقتصادی می‌تواند از اولویت‌های اصلی اصلاح نظام آموزشی کشور باشد [KHal-]. [laghi, 2003: 67-74]

آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نقش مهمی در تشکیل سرمایه انسانی از طریق تربیت نیروهای ماهر مورد نیاز بازار کار در کشورهای جهان ایفا می‌کنند. این آموزش‌ها در کشورهای در حال توسعه، نه تنها عهده‌دار تربیت نیروی کار مورد نیاز بخش‌های متفاوت اقتصاد این کشورها هستند، بلکه از طریق بسترسازی خوداشتغالی و رونق تولید، به حل مشکل بی‌کاری نیز کمک می‌کنند. به علاوه، این آموزش‌ها راه میانبری در مسیر تربیت نیروی انسانی نیز به‌شمار می‌روند، چرا که از یک سو با توجه به

بهره‌مندی این آموزش‌ها از مبانی علمی و استفاده از روش‌های پذیرفته شده آموزش‌های کلاسیک، راه خود را از یادگیری بر مبنای تجربه عملی صرف جدا می‌کنند و از این طریق راه درازمدت و غیرعلمی این نوع فراگیری را کوتاه می‌سازند، و این توانایی را در آموزش دیده فراهم می‌آورند که خود را با تغییرات فناوری به آسانی هماهنگ کند. از سوی دیگر، این آموزش‌ها با توأم کردن آموزش‌های نظری و عملی این امکان را برای آموزش دیده فراهم می‌آورند که هم‌سویی بیشتری با نیازهای بازار کار داشته باشد و از این طریق از امکان بیشتری برای جذب در فعالیت‌های اقتصادی-اجتماعی برخوردار شود. این آموزش‌ها همچنین از مزیت بازدهی در کوتاه‌مدت و یا میان‌مدت برخوردارند. در حالی که آموزش‌های کلاسیک به دلیل هزینه بالا، طولانی بودن دوره آموزش، سهم زیاد آموزش‌های نظری در آن‌ها و در نتیجه، بهره‌مندی اندک از عملیات کارگاهی، از نظر هماهنگی با نیازهای بازار کار و لذا جذب در آن دچار مشکل هستند. به همین دلیل کشورهای جهان توجه روزافزونی را به آموزش‌های فنی و حرفه‌ای میدول داشته‌اند، به طوری که این آموزش‌ها حتی به درون نظام آموزش‌های آکادمیک این کشورها نیز نفوذ کرده است [Visaria, 1998].

مزیت‌هایی که برای آموزش‌های فنی و حرفه‌ای مورد اشاره قرار گرفت، منوط به وجود برخی شرایط در ارائه این آموزش‌هاست که از آن جمله می‌توان به ضرورت برنامه‌ریزی مدون برای این آموزش‌ها، برخورداری از امکانات و تجهیزات کارگاهی مناسب، انتخاب کارآموزان براساس توانایی‌های عمومی و انگیزه‌های قوی، استفاده از مربیان مجرب و علاقه‌مند، سهم مناسب آموزش‌های عملی و نظری در این دوره‌ها و طراحی زمان مناسب برای هر یک از دوره‌ها اشاره کرد.

از منظر نظریه سرمایه انسانی، آموزش عمومی موجد سرمایه عمومی است و آموزش فنی و حرفه‌ای موجد سرمایه اختصاصی است. مزیت سرمایه دوم این است که به اتکای مهارت کسب‌شده، دارندگان آن‌ها را برای به دست آوردن جایگاه‌های شغلی بهتر آماده می‌سازد و همین بینش باعث شده است که در بیشتر کشورهای جهان، حتی در نظام‌های تعلیم و تربیت آن‌ها، از دیرباز در کنار دوره‌های تحصیلی آموزش‌های عمومی، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نیز

کلیدواژه‌ها:

رونق تولید، آموزش فنی و حرفه‌ای و کاردانش، سرمایه انسانی، کارگر دانشمند، آموزش فنی و حرفه‌ای مالزی، اقتصاد دانش‌محور، آموزش فنی و حرفه‌ای آلمان

امروزه کشورهایایی

که می‌توانند به

نیروهای کار کیفی

خود مباحثات و

افتخار کنند،

معمولا کشورهایایی

هستند که در

زمینه آموزش

فنی و حرفه‌ای

سرمایه‌گذاری

کرده‌اند

مطالعات انجام گرفته این واقعیت را نشان داده‌اند که جنبه‌های وراثتی در پرورش افراد کارآفرین مؤثر بوده‌اند، ولی نمی‌توان تأثیر فرصت‌های فراهم آمده در محیط را در این زمینه انکار کرد. آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، با توأم کردن آموزش‌های نظری و عملی، این امکان را برای آموزش دیده فراهم می‌آورند که هم‌سویی بیشتری با نیازهای بازار کار داشته باشند و از این طریق، امکان بیشتری برای جذب آن‌ها در فعالیتهای اقتصادی-اجتماعی فراهم شود [Visar-ia, 1998].

برای پی بردن به اهمیت پرورش روحیه کارآفرینی کافی است بدانیم، ایران براساس سند چشم‌انداز ۲۰ ساله در افق ۱۴۰۴، کشوری «برخوردار از دانش پیشرفته، توانا در تولید علم و فناوری، متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی در تولید ملی» است. دستیابی به این چشم‌انداز مهم عزم جدی، تلاش وافر و پویایی بیش از پیش تمامی مجموعه‌های علمی و آموزشی کشور را می‌طلبد و همچنین مستلزم تغییر رویکرد کشورهای جهان از «اقتصاد مبتنی بر منابع» به «اقتصاد مبتنی بر دانش» است. بنابراین موضوع دستیابی به توسعه پایدار در این کشورها با محور نوآوری، فناوری و کارآفرینی حائز اهمیت است [Harper, 1991: 7].

این در حالی است که از جمله مشکلات مطروحه در بخش آموزش فنی و حرفه‌ای به‌ویژه در کشور ما، مشخص نبودن الگوی توسعه کشور و در نتیجه نامشخص بودن جهت‌گیری مناسب آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در کشور است. آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به صورت رسمی و غیررسمی در قالب آموزش‌های قبل از اشتغال و حین اشتغال در بیشتر کشورها وجود دارند. حتی در برخی از کشورها صاحبان صنایع و کارفرمایان نیز برای انجام برخی آموزش‌های مهارتی ملزم می‌شوند. طی چهار دهه گذشته، تعداد انستیتوهای آموزشی-صنعتی به‌طور مداوم در حال گسترش بوده است. این انستیتوها وظیفه آموزش دادن به جوانان بین ۲۵-۱۵ سال را در ۴۲ رشته مهندسی و ۲۲ رشته غیرمهندسی در یک دوره یک تا دو ساله به عهده داشته‌اند. کیفیت آموزشی این افراد به رشته‌ای بستگی دارد که برای آن آموزش می‌بینند. تعداد این انستیتوها از حدود ۵۹ مؤسسه در پایان برنامه اول در سال

۱۹۵۶، به ۲۴۴۷ مؤسسه در ابتدای برنامه هشتم در سال ۱۹۹۲ و حدود ۳۰۰۰ انستیتو در سال ۱۹۹۶ افزایش یافت و ظرفیت این انستیتوها به ۴۲۵۰۰۰ نفر رسید.

مالزی نیز از جمله کشورهایی است که توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در کنار برنامه‌های متنوع را در دستور کار خود قرار داده است. در این خصوص مالزی تنها به منابع داخلی بسنده نکرده، بلکه برای انتقال فناوری به بخش صنعت، مؤسسه‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای مشترکی را با سه کشور انگلستان، فرانسه و آلمان در آن کشورها تأسیس کرده است.

در اقتصاد دانش‌محور، مهم‌ترین عامل تولید، نیروی کار و سرمایه نیست، بلکه دانش، مهارت و فناوری افراد است. امروزه کشورهایی که می‌توانند به نیروهای کار کیفی خود مباحثات و افتخار کنند، معمولاً کشورهایی هستند که در زمینه آموزش فنی و حرفه‌ای سرمایه‌گذاری کرده‌اند. برای مثال، جمهوری کره و سنگاپور، پس از سرمایه‌گذاری در این زمینه به مدت ۲۰ سال، در حال حاضر از نیروهای کار آ و با لیاقت و اقتصاد پویا بهره‌مند شده‌اند. تجربه فوق نشان می‌دهد که آموزش هزینه کردن نیست، بلکه نوعی سرمایه‌گذاری است [جلالی، ۱۳۷۷: ۴۷-۳۱].

با گسترش شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش انتظار می‌رود، تحصیل‌کردگان نظام آموزشی با ورود به بازار کار چرخ‌های اقتصاد مقاومتی را سریع‌تر به حرکت درآورند. به‌عنوان نمونه، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در آلمان به دو گونه کلی، یکی در قالب نظام مشهور «دوگانه» و دیگری در قالب نظام آموزش فنی و حرفه‌ای تمام‌وقت عرضه می‌شود.

در نظام دو گانه آموزش و یادگیری به دو بخش تقسیم شده‌اند و در دو محیط انجام می‌گیرند: یکی در محیط کار، مانند کارخانه، کارگاه، دفاتر خدماتی، و دیگری در مدرسه‌های پاره‌وقت فنی و حرفه‌ای. به عبارت دیگر، فردی که به سبک دوگانه، مهارت حرفه‌ای می‌آموزد، هم‌زمان به‌عنوان کارآموز در محیط کار و دانش‌آموز در مدرسه به حساب می‌آید [علوی و خسروی، ۱۳۹۳: ۱۱۲-۹۷].

در چین تمام محصلان دوره ابتدایی و متوسطه در سال ۴ هفته اجباراً به کارهای عملی (فنی، کشاورزی و خدماتی) می‌پردازند. این کار اجباری لزوماً باید به تولید بینجامد [اسلامی ندوشن، ۱۳۶۲].

در کشور بلژیک، آموزش فنی-مهندسی به طریق

**در چین تمام
محصلان دوره
ابتدایی و
متوسطه در سیال
۴ هفته اجباراً به
کارهای عملی
(فنی، کشاورزی
و خدماتی)
می‌پردازند این کار
اجباری لزوماً باید
به تولید بینجامد**

می‌شود. رشته‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش در کشور ما به خاطر وجود تنوع اقلیمی و قومی، علاوه بر کارکرد عمومی خود، دارای کارکردهای اختصاصی نیز هستند. گسترش این شاخه‌ها در نظام آموزشی ایران که از ظرفیت بسیار بالایی در ابعاد انسانی، اقلیمی، فرهنگی و ... برخوردار است، از مسائل مهمی است که به آسیب‌شناسی و ارائه راهکار نیاز دارد. با توجه به اعلام «مرکز آمار ایران» در سال ۹۴، بی‌کاری کشور به ۱۰/۸ درصد رسیده است. این رقم لزوم توجه به آموزش‌هایی را که به مبارزه با این پدیده می‌پردازند، آشکار می‌سازد، تا آسیب‌های اصلی این حوزه‌ها مشخص شود و با تلاش برای

حذف موانع، سرمایه‌عظیم انسانی کشور عزیزمان با دریافت آموزش‌های مناسب، چرخ‌های علم و صنعت کشور را عالمانه و ماهرانه به حرکت درآورند. با توجه به اینکه هزینه‌های آموزشی و پژوهشی و هزینه‌های آموزش عمومی و فنی و حرفه‌ای دولت بر رشد کشور اثر مثبت دارد [پورفرج، ۱۳۸۳: ۸۶-۵۷]. توجه به آسیب‌های گسترش حوزه فنی و حرفه‌ای و کاردانش در دوران بحران‌های اقتصادی ضروری به نظر می‌رسد.

در حوزه فنی و حرفه‌ای و کاردانش، فارغ‌التحصیلان نظام ما دچار نوعی فاصله شناختی و مهارتی هستند که از اشتغال مفید آن‌ها در حوزه‌های مورد نیاز صنعت جلوگیری می‌کند. لذا لازم به نظر می‌رسد، با انجام پژوهش‌هایی این فاصله‌های دانشی و مهارتی

موازی با نظام آموزشی انجام می‌شود و برنامه‌ریز با توجه به نیاز صنایع و ضوابط آموزشی برنامه‌های را تدوین می‌کند که به سقف معینی ختم می‌شود و ادامه تحصیل در آن شاخه امکان‌پذیر نیست. انتظار می‌رود با توجه به روند فعلی جمعیت‌شناختی اروپا که باعث می‌شود کارگران جوان کمتر به بازار کار بیایند، آموزش مهارت‌های بزرگسالان به‌طور فزاینده‌ای مهم قلمداد شود [Collins, 2014]. تقریباً هر نظام آموزشی امروز با دو تهدید و فشار روبه‌روست: فشار از نظر عددها (رشد جمعیت و گسترش مدرسه‌ها) و در همان زمان، فشارهای پیشرفت فناوری در جهان که تحولات نظام آموزشی باید مردم را برای آن آماده کند [Page, 1966].

برای اجرای برنامه‌های توسعه ملی به نیروی انسانی ماهر و کاردان نیاز است. مسئولیت عمده این امر را در نظام آموزش و پرورش، شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش برعهده دارند. این آموزش‌ها موجب ارتقای دانش افراد و ایجاد مهارت‌های لازم و به فعلیت درآوردن استعدادهای نهفته آنان را فراهم می‌آورند تا آن‌ها را برای احراز شغل، حرفه و کسب و کار مشخص آماده سازند [وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۷۲]. امروزه اهمیت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و تأثیر آن‌ها بر توسعه اقتصادی بر کسی پوشیده نیست و تحول در این آموزش‌ها و هماهنگ‌سازی آن با دنیای کار، از جمله تلاش‌های پیوسته‌ای است که در اغلب کشورهای جهان در حال رخ دادن است [فینچ و کرانکلیتون، ۱۳۸۹]. با وجودی که پیشرفت بسیاری از کشورها با تکیه بر افزایش مهارت نیروی انسانی حاصل شده است، اما پژوهش‌ها از عدم تناسب آموزش این مهارت‌ها با نیازهای بازار کار جامعه ما خبر می‌دهند و نگرانی در مورد دست نیافتن به اهداف رشته‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش رو به افزایش است [سلیمی فر و مرتضوی، ۱۳۸۴: ۸۵-۶۳].

آسیب‌شناسی از ابزارهای مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی است که برای نشان دادن چالش‌ها در زمینه مورد مطالعه به کار می‌رود و زمینه‌های بهبود را مشخص می‌کند. در واقع، آسیب‌شناسی ابزاری برای تولید راهبردهای آینده است. برای برنامه‌ریزی‌های پیشرو، استفاده از آسیب‌شناسی بسیار راهگشا خواهد بود در مطالعات تطبیقی آموزش و پرورش نیز، برای مشخص کردن تفاوت‌ها و شباهت‌ها و سایر کارکردهای نظام‌ها، از آسیب‌شناسی استفاده

شناخته شوند و برای حذف آن‌ها بکوشیم.

شهر تبریز نیز با داشتن اقلیم و جغرافیا، فرهنگ، روابط بین‌المللی و ... خاص خود، از مستعدترین شهرها برای بسط و گسترش شاخه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش در ایران برای رونق تولید است. این پژوهش بر آن بوده است که در شهر تبریز، با ارائه یک مدل پاتولوژی عملی، آسیب‌های گسترش شاخه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش را بیاید و راهکارهایی برای رفع موانع آن ارائه دهد.

فنی‌وحرفه‌ای زمینه صنعت موجود در هنرستان‌های دخترانه و پسرانه در رشته‌های تأسیسات حرارتی - برودتی، برق ساختمان، نقشه‌کشی ساختمان، معماری داخلی، تعمیر موتور و برق خودرو، در زمینه مورد بررسی تناسب وجود ندارد [کشتی‌یاری، یوسفی و موسوی، ۱۳۹۰: ۱۳۸-۱۱۹].

شرفی مسائل پژوهش در فعالیت‌ها و محتوای برنامه‌های درسی فنی‌وحرفه‌ای و مهارت‌آموزی با تأکید بر رشته‌های مهارتی گروه تحصیلی هنر شاخه کاردانش، را مورد مطالعه قرار داده است. طبق نتایج این مطالعه، لازم است به مواردی به این شرح توجه شود: بهره‌گیری از نتایج مطالعات آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای سایر کشورها به صورت نظری و عملی؛ تأمین نیروی انسانی (هنرآموز)؛ طراحی، تدوین و اجرای برنامه‌های درسی فنی‌وحرفه‌ای و مهارت‌آموزی به صورت راهنمای برنامه درسی؛ توجه به عناصر برنامه درسی در اجرای آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای و مهارتی؛ و نظایر آن [شرفی، ۱۳۸۹].

پژوهشی با عنوان «مطالعه راه‌های کاهش هزینه‌های آموزش و پرورش فنی‌وحرفه‌ای در کشورهای در حال توسعه (تایلند و نیجریه)» توسط **لینتون** انجام شده و این مسائل مورد بررسی قرار گرفتند: جنبه‌های زیربنایی آموزش و پرورش ابتدایی و متوسطه؛ راهبرد برنامه درسی نوآورانه؛ فناوری آموزش جایگزین؛ استفاده از کارفرمایان، جامعه و برداشت کارآموز در تجزیه و تحلیل نیازها و تعیین اهداف؛ راهبرد سازمان‌های کمک‌کننده برای ارزیابی نیازهای سیستم و توافق در مورد راهبردهای مداخله؛ ارزیابی ظرفیت مؤسسه‌های آموزش‌های موجود.

دکتر **عباس‌زاده** در پژوهشی به بررسی و مقایسه مهارت‌های زندگی دانش‌آموزان دختر و پسر سه شاخه نظری، فنی‌وحرفه‌ای، و کاردانش دوره متوسطه شهرستان گرمسار براساس الگوی **وایلز و باندی** در سال ۸۸-۱۳۸۷ پرداخته است. نتایج نشان داد در سه شاخه نظری، فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش در متغیرهای رفتار همکارانه و آماده برای تغییر اختلاف معنی‌دار وجود دارد. در مورد متغیرهای پیشرفت تحصیلی، جست‌وجوی دانش، عادت‌های خوب عقلی و جسمی و رفتار همکارانه بین دختران و پسران با اطمینان دست کم ۰/۹۵، و در متغیر آماده برای تغییر، بین دختران و پسران با اطمینان ۰/۹۳ اختلاف وجود داشت [عباس‌زاده و یوردخانی، ۱۳۸۸: ۱۸-۱].

نتایج اکثر تحقیقات داخل کشور نشان می‌دهند که برای ثمر دادن تلاش‌ها در حوزه فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش و رونق تولید نیاز به آسیب‌شناسی و اهتمام ویژه برای حل مشکلات این شاخه‌ها نیاز است. **کشتی‌آرای** در پژوهشی به بررسی تناسب بین نیازهای بخش صنعت شهرستان فلاورجان با آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای هنرستان‌های دخترانه و پسرانه شهرستان در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۸۸ پرداخته است. نتایج پژوهش او نشان دادند که بین نیازهای صنعت شهرستان، با آموزش‌های

صالحی در پژوهشی به ارزشیابی کیفیت هنرستان‌های فنی‌وحرفه‌ای دخترانه شهر تهران، با استفاده از رویکرد سیستمی و ارائه راهکارهای بهبود کیفیت برای آن‌ها پرداخته است. نتایج تحقیق او نشان داد، کیفیت بخش‌های درونداد و فرایند در سطح «به نسبت مطلوب» و بخش برونداد در سطح «نامطلوب» قرار دارد و کیفیت هنرستان‌های دخترانه شهر تهران در سطح «نامطلوب» است [صالحی، ۱۳۸۲].

دیانکو مقاله‌ای منتشر کرده که در آن، آموزش‌وپرورش فنی‌وحرفه‌ای و همچنین توسعه مهارت‌های افراد در مناطق روستایی و به‌طور عمده، فعالیت‌های مرتبط با کشاورزی و تفاوت‌های جنسیتی موجود بررسی شده است. آموزش‌وپرورش فنی‌وحرفه‌ای و توسعه مهارت‌های افراد در مناطق روستایی، از تمرکز اساسی بر آموزش‌وپرورش دوره ابتدایی که به غفلت از آموزش‌وپرورش بعد از آن منجر شده است، و از گنجانده نشدن آموزش‌های مذکور در اهداف توسعه هزاره سازمان ملل رنج می‌برد. این مقاله استدلال می‌شود که بسیاری از مداخلات آموزشی به رفع نیازهای خاص زنان که در برنامه‌های آموزشی رسمی نشان داده شده‌اند، کمک نمی‌کنند و غالباً موجب ایجاد مشاغل معمولی برای زنان می‌شوند [Dyankov, 1996].

پیچ طی مقاله‌ای نقش آموزش‌وپرورش را در واقع آموزش افراد برای انجام وظایف فردا (آینده) می‌نامد، به طوری که هر یک از افراد در کمک به رفاه اقتصادی کشور سهم داشته باشند [Page, 1966]. سؤال اصلی این پژوهش «عوامل مؤثر بر رونق تولید در حوزه مدیریت و تجهیزات شاخه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش در شهر تبریز (با استفاده از مدل پاتولوژی پیشنهادی) کدام‌اند؟» بوده است. سؤالات فرعی به بررسی موضوع‌ها در دو شاخه کلی می‌پردازد:

۱. عوامل مؤثر بر رونق تولید در حوزه مدیریتی گسترش شاخه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش در شهر تبریز چه مواردی هستند؟
۲. عوامل مؤثر بر رونق تولید در حوزه منابع و تجهیزات گسترش شاخه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش در شهر تبریز چه مواردی هستند؟

روش تحقیق

پژوهش حاضر بر اساس اهداف تحقیق از نوع

کاربردی و از نظر روش اجرای تحقیق تلفیقی از نوع «کمی و کیفی» بود که با استفاده از اجرای پرسش‌نامه برای جامعه اصلی هنرجویان و مصاحبه با هنرآموزان و مدیران هنرستان و مدیران اداری فنی‌وحرفه‌ای اجرا شد.

جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

در این پژوهش در بخش کمی از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای هدفمند سهمیه‌ای «Static field» استفاده شد که هر هنرستان فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش با توجه به تعداد و متناسب با آن در نمونه‌گیری نقش داشت. جامعه آماری تحقیق هنرجویان شاخه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش نواحی پنج‌گانه تبریز بودند که در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ در هنرستان‌های دولتی، غیردولتی و بزرگ‌سال تحصیل می‌کردند. تعداد جامعه آماری بنا بر اعلام اداره آموزش‌وپرورش استان ۱۴۴۶۴ نفر بود. براساس «فرمول کوکران»، حجم نمونه حدود ۳۷۵ نفر محاسبه شد.

در بخش کیفی، جامعه هنرآموزان صاحب‌نظر و مدیران (خبرگان) در دسترس ۱۰۲۸ نفر بودند که با نمونه‌گیری به شکل «sampellingsnow ball»، از بین آن‌ها ۲۰ نفر انتخاب شدند و با اجرای مصاحبه باز برای هر مدیر هنرستان و هنرآموز مؤثر، نقرات دیگری معرفی شدند که دایره افراد را بیشتر کرد. نمونه شامل ۱۰ مدیر هنرستان، پنج هنرآموز، معاون آموزش متوسطه و فنی‌وحرفه‌ای آموزش‌وپرورش استان، رئیس اداره فنی‌وحرفه‌ای آموزش‌وپرورش کل استان، کارشناس آموزش فنی و حرفه‌ای ناحیه ۲ تبریز، یک نفر از استادان رشته مدیریت دانشگاه شهید بهشتی و یک تن از کارکنان پژوهشکده تعلیم‌وتربیت بود.

در بخش کیفی، سؤالات مصاحبه باز پاسخ پس از طراحی به تأیید دو تن از استادان دانشکده علوم تربیتی دانشگاه شهید بهشتی و دانشگاه تبریز رسید. پس از انجام مصاحبه به روش تحلیل کیفی-تلخیصی پاسخ‌های جامعه خبرگان مورد بررسی قرار گرفتند و مقوله‌های اصلی از پاسخ آن‌ها به سؤالات استخراج شدند. طی این تحقیق با سه طیف خبرگان در اجرای مصاحبه مواجه بودیم که پاسخ‌های آنان به سؤالات مصاحبه باز پاسخ، گویه‌های پرسش‌نامه را تشکیل دادند:

الف) خبرگان علمی شامل مدرسان آموزشکده‌های فنی (مدرسان ارشد) و متخصصان برنامه درسی

در حوزه

فنی‌وحرفه‌ای

و کاردانش،

فارغ‌التحصیلان

نظام ما دچار نوعی

فاصله شناختی و

مهارتی هستند

که از اشتغال مفید

آن‌ها در حوزه‌های

مورد نیاز صنعت

جلوگیری می‌کند

برای ثمر دادن

تلاش‌ها در حوزه

فنی‌وحرفه‌ای و

کاردانش و رونق

تولید نیاز به

آسیب‌شناسی و

اهتمام ویژه برای

حل مشکلات این

شاخه‌ها نیاز است

آموزش‌های فنی و حرفه‌ای «به دلیل توأم کردن آموزش‌های نظری و عملی، از توانایی زیادی برای تشکیل سرمایه انسانی و تربیت کارگر دانشمادر برخوردار هستند»

آموزش فنی و حرفه‌ای (استادان دانشکده علوم تربیتی).

ب) خبرگان تجربی و صنعتی شامل مدیران هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای و کارکنان ستادی آموزش و پرورش.

ج) بهره‌برداران نهایی در صنعت و افرادی که در بخش اداره کار اطلاعاتی از فارغ‌التحصیلان دارند و جذب فارغ‌التحصیلان را برعهده دارند.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات

در بخش کمی، پرسش‌نامه شامل ۱۷ گویه بود و پاسخ‌ها طبق طیف لیکرت مرتب شد. به دلیل اینکه پژوهش حاضر به صورت ویژه برای شهرستان تبریز انجام شد، همه ابزارها پژوهشگر ساخته بودند و پرسش‌نامه آماده‌ای در این زمینه موجود نبود.

لذا پایایی و روایی ابزارها پس از طراحی اولیه مورد سنجش قرار گرفت. برای سنجش روایی پرسش‌نامه از شیوه سنجش روایی - محتوایی استفاده شد. بدین صورت که پس از مصاحبه با خبرگان، آسیب‌های اساسی شناخته شده در حوزه مدیریت و تجهیزات مشخص شدند. پس از تنظیم پرسش‌نامه‌ها نیز سؤالات به چندین نفر از استادان حوزه، خبرگان، مدیران و هنرآموزان ارائه شدند و پس از تأیید آنها پرسش‌نامه‌ها به اجرا درآمدند. پایایی پرسش‌نامه براساس آلفای کرونباخ $0/82$ محاسبه شد. داده‌ها توسط روش آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار و درصد) و آمار استنباطی (آزمون ضریب هم‌بستگی پیرسون) و با استفاده از «نرم‌افزار SPSS» مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

جدول ۱: قابلیت اعتماد و پایایی مقیاس «روش‌های مدیریتی»

مقیاس	گویه‌ها	بارهای عاملی	آلفای کرونباخ
$\alpha = 0/608$	آیا ارزشیابی عملکرد موجود نیروها (هنرآموزان شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش) از کارایی و اثربخشی لازم برخوردار است؟	$0/682$	
	به نظر شما الزامات و اسناد بالادستی موجود برای همکاری دستگاه‌های برون‌سازمانی با آموزش و پرورش رضایت‌بخش است؟	$0/700$	
	فارغ‌التحصیلان شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش تا چه میزان جذب بازار کار می‌شوند؟	$0/591$	
	آموزش‌های انجام شده در حوزه شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش تا چه میزان با عمل در دنیای واقعی مرتبط هستند؟	$0/561$	
	تخصص فنی مدیران هنرستان‌ها در ارتقای عملکرد و پیشرفت تحصیلی هنرجویان تا چه میزان مؤثر است؟	$0/633$	
	تخصص فنی مدیران بر رضایتمندی هنرآموزان در خصوص فعالیت در هنرستان‌ها تا چه میزان مؤثر است؟	$0/745$	

جدول ۲: قابلیت اعتماد و پایایی مقیاس «امکانات موجود در حوزه منابع و تجهیزات»

مقیاس	گویه‌ها	بارهای عاملی	آلفای کرونباخ
امکانات موجود در حوزه منابع و تجهیزات	تجهیزات کارگاهی موجود در هنرستان‌ها تا چه میزان پاسخ‌گوی نیازهای هنرجویان است؟	$0/874$	$\alpha = 0/605$
	کارگاه‌های شاخه فنی و حرفه‌ای و کاردانش تا چه حدی از ایمنی لازم برخوردارند؟	$0/874$	

* پی‌نوشت‌ها

- Vocational and Technical Education
- Knowledge- worker

* منابع

- جلالی، الف (۱۳۷۷). «یک فناوری جدید در آموزش حرفه‌ای». مجله آموزش مهندسی، شماره ۱.
- علوی، حمید و خسروی، علی‌اکبر (۱۳۹۳). «بررسی نقش مهارت، دانش و عملکرد فنی هنرآموزان در پاسخ به نیازهای بازار کار». مجله آموزش مهارت، شماره ۳.
- اسلامی ندوشن، محمدعلی (۱۳۶۲). سفرهای چین. انتشارات امیرکبیر، تهران.
- وزارت آموزش و پرورش (۱۳۷۲). نظام آموزش عمومی دوره دوم

بحث و نتیجه گیری

سؤال اول پژوهش این است که: «آسیب‌های حوزه مدیریتی گسترش شاخه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش در شهر تبریز چه مواردی هستند؟» نتیجه حاصل از بررسی سؤال اول نشان داد: تخصص فنی مدیران بیشترین تأثیر را بر گسترش شاخه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش دارد. همچنین از نظر مخاطبان آنچه که در حوزه مدیریتی به‌عنوان آسیب، گسترش شاخه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش را تهدید می‌کند، عدم کارایی و اثربخشی لازم در ارزشیابی عملکرد موجود نیروها (هنرآموزان شاخه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش) است.

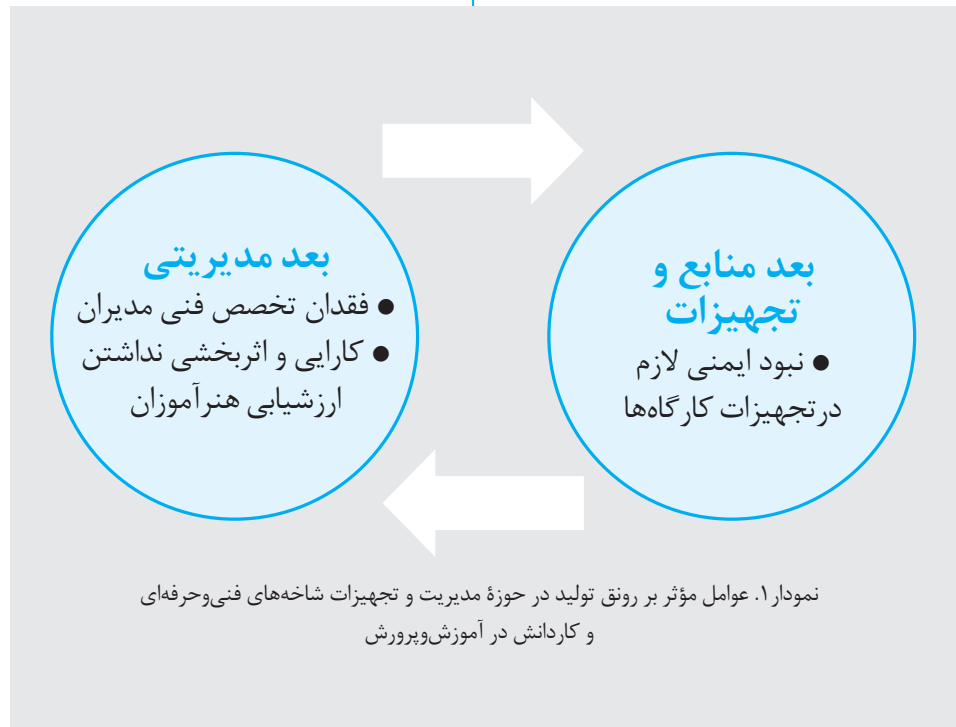
نتایج تحقیق بیانگر تأثیرگذاری تخصص فنی مدیران بر گسترش شاخه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش است. به‌عبارت دیگر، تخصص فنی مدیران بر گسترش شاخه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش مؤثر است.

نتیجه‌ای که از تحقیق در مورد سؤال اول حاصل شد این است که بین روش‌های مدیریتی تخصص‌محور و گسترش شاخه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش رابطه وجود دارد. در ضمن رابطه بین دو متغیر مذکور مستقیم است؛ یعنی هر چه روش‌های

مدیریت علمی بیشتر باشند، میزان گسترش شاخه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش نیز بالاتر است. در این زمینه تحقیقی انجام شده است که نشان می‌دهد، بین دانش مدیریتی مدیران ستادی با رشته تحصیلی مرتبط و مدیران با رشته تحصیلی غیر مرتبط تفاوت معناداری وجود ندارد، ولی تحقیق حاضر تخصص مدیران با رشته تحصیلی مرتبط را مؤثر می‌داند.

سؤال دوم تحقیق عبارت است از اینکه: «آسیب‌های حوزه منابع و تجهیزاتی گسترش شاخه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش در شهر تبریز چه مواردی هستند؟» نتایج تحقیق نشان داد که بیشترین آسیب موجود در این حوزه از نظر مخاطبان فقدان وجود ایمنی لازم در کارگاه‌های شاخه فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش است که گسترش شاخه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش را تهدید می‌کند. همچنین کمبود تجهیزات کارگاهی و آزمایشگاهی و به روز نبودن تجهیزات به گسترش شاخه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش آسیب جدی وارد می‌کند.

به‌طور خلاصه می‌توان نتایج تحلیل پرسش‌نامه هنرجویان را که براساس تحلیل محتوای مصاحبه خبرگان طراحی شده است، در نمودار ۱ مشاهده کرد.

- متوسطه.
۵. فینج، کورتیس و کرانکلتون، جان (۱۳۸۹). برنامه تحصیلی آموزش فنی‌وحرفه‌ای. ترجمه علی خلاقی، کوروش فتاحی و رضا شمس. انتشارات مدرسه. تهران.
  ۶. سلیمی‌فر، مصطفی و مرتضوی، سعید (۱۳۸۴). «سرمایه انسانی و کارآفرینی در رویکرد فنی‌وحرفه‌ای (مطالعه موردی خراسان)». مجله علم و توسعه. شماره ۱.
  ۷. پورفرج، علی‌رضا (۱۳۸۲). «مخارج دولت برای سرمایه انسانی و نقش آن در رشد اقتصادی ایران». مجله تحقیقات اقتصادی. شماره ۲.
  ۸. کشتی باری، ن؛ یوسفی، الف؛ موسوی، س (۱۳۹۰). «بررسی تناسب بین نیازهای صنعتی شهر فلاورجان و آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای هنرستانی برای دختران و پسران». مجله رویکردهای جدید در مدیریت آموزشی. شماره ۱۰.
  ۹. شرفی، حسن (۱۳۸۹). «تحلیلی بر مسائل برنامه درسی گروه تحصیلی هنر نظام متوسطه در آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای و مهارتی با تأکید بر شاخه کاردانش». مجله هنرهای زیبا. شماره ۲.
  ۱۰. عباس‌زاده، ن و یوردخانی، ف (۱۳۸۸). «بررسی میزان مهارت‌های زندگی دانش‌آموزان دختر و پسر در سه شاخه آموزش متوسطه دوم». مجله رویکردهای جدید در مدیریت آموزشی. شماره ۱.
  ۱۱. صالحی، الف (۱۳۸۲). «مطالعه عوامل تعیین‌کننده در آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای هنگام ورود به محیط کار (مطالعه موردی: استان مازندران)». مجله تحقیقات علوم انسانی و علوم اجتماعی. شماره ۴.
  ۱۲. خلخالسی، مرتضی (۱۳۸۱). «آسیب‌شناسی برنامه درسی ایران و راهبردهای اصلاح آن». انتشارات سوگند. تهران.
  ۱۳. نقدی، معصومه؛ ترابی، نسیم؛ عرفان، ارزو؛ بونسی، وحید (۱۳۹۲). «اصلاح برنامه درسی؛ نخستین سمپوزیوم بین‌المللی درباره علم مدیریت با تمرکز روی توسعه پایدار». مؤسسه آموزش عالی مهر آرنود. تهران.
  ۱۴. مهرعلیزاده، یدالله؛ شاهی، سکینه؛ طاهری، مه‌رسان (۱۳۹۴). «بررسی عملکرد ۱۸ ماهه سازمان آموزش فنی‌وحرفه‌ای». مجله آموزش مهندسی. شماره ۱۸.
  ۱۵. وجیه، ز (۱۳۸۷). «مطالعه رابطه بین دانش مدیریت و سبک تصمیم‌گیری مدیران استاد در هفت منطقه سازمان آموزش در شهر مشهد». مجله تحقیق در روان‌شناسی بالینی و مشاوره. شماره ۲.